

26. 5. 2015

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Nemajetková újma způsobená subjekty veřejné moci v souvislosti s trestním řízením

Institut nemajetkové újmy[1] způsobené při výkonu veřejné moci prodělal v posledních několika letech výrazný, byť složitý vývoj směrem k poskytování spravedlnějšímu zadostiučinění jednak v právní úpravě a dále také v samotné judikatuře. Tento vývoj byl a stále dosud je složitý především z toho důvodu, že proti osobě dožadující se zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu stojí jako povinný subjekt veřejné moci.

Bohužel zákonodárce, který stanovuje mantinely poskytování zadostiučinění, je poněkud zdrženlivý činit nepopulistické kroky a přijmout takovou právní úpravu, která by veřejné subjekty a zejména stát stála ve svém důsledku více peněz. Být v České republice platí zásada presumpce nevinny, je veřejným tajemstvím, že tato zásada má své místo především v právních předpisech, ale nikoliv v reálném životě samotném a občané (čti voliči) by byli pouze velmi neradi, aby se z veřejných prostředků (čti ze svého) platily náhrady, resp. zadostiučinění osobám, které byly trestně stíhány či jinak poškozeny ze strany veřejné moci.

Účelem tohoto textu je poskytnout čtenáři, jednak náhled na vývoj právní úpravy, resp. judikatury institutu nemateriální újmy především v souvislosti s újmou způsobenou v rámci trestního řízení a jednak také náhled nad jeho možnou budoucí podobou.

Přijetí úpravy nemateriální újmy

Právní úprava se nachází v zákonu č. [82/1998](#) Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Jedná se o promítnutí ústavněprávního principu zakotveného v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který stanovuje: *„Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.“*

Právní úprava původně obsahovala pouze náhradu škody za majetkovou újmu, nikoliv nemajetkovou. Stejně tak již neúčinný zákon č. [40/1964](#) Sb., občanský zákoník, v tehdy platném znění, upravoval v § 442 náhradu škody tak, že se nahrazovala jednak škoda skutečná (damnum emergens) a dále ušlý zisk (lucrum cessans), nikoliv ovšem nemajetková újma.[2]

Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 ze dne 4. května 2005 k úpravě náhrady škody v občanském zákoníku uvedl, že její pojetí neumožňuje jednotlivci se domáhat nároku na imateriální újmu. Dále ovšem uvedl, že je možné se náhrady za imateriální újmu domáhat v důsledku zásahu do osobnostních práv cestou ochrany osobnosti podle § 11 a 13 občanského zákoníku, kdy se však jedná o jiný nárok, než je náhrada škody. Ústavní soud nakonec zdůraznil, že: *„...z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. K takovému pojetí se ostatně hlásí i principy evropského deliktního práva, které definují škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou újmu zákonem chráněného zájmu.“*

K výkladu § 13 zákona č. [40/1964](#) Sb. se Ústavní soud vyjádřil také ve svém nálezu IV. ÚS 428/05 ve kterém uvedl, že toto ustanovení je potřeba vykládat s ohledem na to, že se fakticky jedná o

prostředek nahrazující pojetí nemateriální újmy jako součásti pojmu škoda.[3]

Ústavní soud následně ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 85/04 ze dne 13. července 2006 závěry nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 korigoval v oblasti náhrady škody za předchozí nezákonné omezení osobní svobody, a to z důvodu přednostní aplikace Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva), a to konkrétně čl. 5 odst. 5 Úmluvy, kdy judikatura ESLP rozumí škodou jak škodu materiální, tak nemateriální.[4]

Jestliže tedy byly splněny předpoklady pro použití Úmluvy, tak bylo možné v důsledku její přednostní aplikace přiznat náhradu nemajetkové újmy na jejím základě. V ostatních případech bylo možné podávat žaloby na ochranu osobnostních práv, kdy ovšem rozhodovací praxe obecných soudů byla nejednotná a tyto žaloby byly často zamítány.

Na tento neutěšený stav, kdy občan mohl být roky dehonestován a vláčen po soudech bez nároku na náležitou a spravedlivou náhradu škody, resp. nemajetkové újmy, zákonodárce reagoval až novelou provedenou zákonem č. [160/2006](#) Sb., kterou bylo především zakotveno zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu v § 31a zákona č. [82/1998](#) Sb.[5]

Důvodová zpráva k nemajetkové újmě mimo jiné uvedla, že: „*Tato nemajetková újma jednak může být již obsažena ve škodě na zdraví (např. bolesti, ztížení společenského uplatnění), jednak může vyplývat z porušení práva, typicky práva na soudní řízení v přiměřené lhůtě (čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). Novelizace zákona č. [82/1998](#) Sb. si klade za cíl pokrytí tohoto druhého komponentu nemajetkové újmy.*“

Překážky uplatnění náhrady

Zákon č. [82/1998](#) Sb. ve svém původním znění stanovil v § 8 odst. 2, že nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím lze přiznat pouze tehdy, pokud poškozený využil možnosti podat proti nezákonnému rozhodnutí odvolání, rozklad, námitky, odpor, stížnost nebo opravný prostředek podle zvláštního předpisu, nejde-li o případy zvláštního zřetele hodné (§ 8 odst. 2 zákona), resp. v případě nezákonného rozhodnutí vykonatelného bez ohledu na právní moc lze nárok uplatnit i tehdy, pokud rozhodnutí bylo zrušeno nebo změněno na základě řádného opravného prostředku (§ 8 odst. 3 zákona).

V době přijetí zákona č. [82/1998](#) Sb. již byl zákon č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád), novelizovaný zákonem č. [292/1993](#) Sb., který stanovil, že se trestní stíhání zahajuje sdělením, které nemělo formu rozhodnutí, tudíž zde nebyla možnost proti zahájení trestního stíhání podat jakýkoliv opravný prostředek.

Forma zahájení trestní stíhání se změnila až novelou trestního řádu provedenou zákonem č. [265/2001](#) Sb., který stanovil jako formu zahájení trestního stíhání usnesení, které již bylo rozhodnutím vůči němuž bylo možno podat opravný prostředek, tj. stížnost, která je opravným prostředkem ve smyslu § 8 zákona č. [82/1998](#) Sb. Otázkou tedy bylo, zda lze přiznat za účinnosti této novely náhradu škody v režimu zákona č. [82/1998](#) Sb. i tehdy, jestliže poškozený nepodal proti usnesení stížnost.

Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 28 Cdo 1548/2006 ze dne 7. října 2008 uvedl, že: „...nelze nepřiznat náhradu škody způsobené mu trestním stíháním jenom proto, že proti usnesení o zahájení trestního stíhání nepodal stížnost.“ Toto zdůvodnil tím, že nevyužití možnosti podat stížnost může být důsledkem zvolené procesní taktiky obviněného, resp. jeho obranou, kdy navíc možnost podat stížnost je právem a nikoliv povinností. Dle názoru soudu nebylo možné obviněného nutit podávat mechanicky stížnost, a to i zjevně neúspěšnou, v každé procesní situaci jenom proto, aby si zajistil

nárok na náhradu škody v případě, že bude obvinění zproštěn. Svůj názor soud dále podepřel skutečností, že státní zástupce má zákonnou povinnost kontrolovat zákonnost usnesení z úřední povinnosti.

Nejvyšší soud ovšem rozsudkem sp. zn. 31 Cdo 3489/2007 ze dne 26. srpna 2009 obrátil a uvedl, že: „...nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, obviněnému, který byl v trestní věci zproštěn obžaloby nebo proti němuž bylo řízení zastaveno, náleží nárok na náhradu škody jen tehdy, podal-li proti usnesení o zahájení trestního stíhání stížnost.“ Tento názor soud zdůvodnil tím, že ustanovení § 8 odst. 2 zákona nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím výslovně podmiňuje využitím řádného opravného prostředku.

Tento rozsudek ovšem zrušil Ústavní soud svým náležením Pl. ÚS 35/09 ze dne 6. 12. 2011, kdy mimo jiné uvedl, že: „obviněnému náleží nárok na náhradu škody, i když nepodal stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání, ledaže by tu opět (v konkrétním případě) byly dány důvody hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady škody.“

Poukázal především na to, že obecné soudy nejsou vždy vázány doslovným zněním zákona, a že jejich povinností není pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu. Ústavní soud stejně jako Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 28 Cdo 1548/2008 došel k obdobnému závěru, že jestliže státní zástupce podal obžalobu, tak dal najevo svoje přesvědčení o důvodnosti a zákonnosti trestního stíhání, tak lze mít za to, že by stížnost proti takovému usnesení úspěšná nebyla. Dále uvedl, že: „v této věci se tak jeví striktní požadavek na vyčerpání tohoto opravného prostředku jako přepjatý formalismus, zakládající porušení práva na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím orgánu veřejné moci ve smyslu čl. 36 odst. 3 Listiny, neboť interpretuje omezující podmínku stanovenou v § 8 odst. 3 zákona č. [82/1998 Sb.](#) způsobem rozporným s čl. 4 odst. 4 Listiny.“

Tímto způsobem tedy byla judikaturou překonána jedna z překážek a přílišný formalismus právní úpravy, který bránil uplatňování náhrady škody.

Výše a funkce zadostiučinění

Podstatné pro samotné uplatnění zadostiučinění za nemateriální újmu je určení v jaké výši ji lze požadovat. Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 2142/09 v souvislosti s výší přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou průtahy v trestním řízení uvedl, že žádný právní předpis nestanovuje explicitní pravidla pro určení její výše. Kritéria pro určení výše finančního zadostiučinění jsou obsažena v zákoně č. [82/1998 Sb.](#), a to konkrétně v § 31a.[6]

Ústavní soud dále uvedl, že určování konkrétní výše náleží výlučně obecným soudům, které jsou povinny individuálně posuzovat každý jednotlivý případ s přihlédnutím ke kritériím stanoveným v zákoně a v judikatuře ESLP. Ústavní soud se ztotožnil se stanoviskem Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011, ve kterém Nejvyšší soud došel k závěru, že pro poměry České republiky je přiměřené, jestliže se základní částka, z níž se při určování přiměřeného zadostiučinění vychází, pohybuje v rozmezí mezi 15.000,- Kč až 20.000,- Kč za jeden rok řízení. Nejvyšší soud se dále ve svém rozsudku sp. zn. 31 Cdo 3916/2008 ze dne 11. 5. 2011 vyslovil, že zaplacená suma by měla být tak vysoká, aby skutečně plnila roli odškodňovací, nikoliv pouze symbolickou.[7]

Jaká bude samotná výše zadostiučinění za vzniklou nemateriální újmu, bude záležet především na samotných osobách, které se ho dožadují a na jejich vlastním posouzení, jaké zadostiučinění pro ně bude dostačující. A samozřejmě bude záležet také na soudech samotných, jakým směrem se jejich rozhodování a judikatura bude dále vyvíjet.

S otázkou výše poskytovaného zadostiučinění ovšem souvisí i samotná jeho funkce. Souhlasím s názorem JUDr. Vlka, že smyslem odškodňování za jednání subjektů veřejné moci není pouze reparace poškozených, ale i účinná prevence pro veřejnou moc. Pro veřejnou moc by skutečnost, že byl některý občan několik let trestně stíhán, byl držen ve vazbě a byla zasažena jeho další práva, neměla být odbyta nedostatečným zadostiučiněním v řádu několika tisíc korun, ale veřejná moc by měla vědět, že takovéto svoje pochybení či uklouznutí bolí.[8] Dle mého je tedy na místě úvaha, zda by se v případě náhrady, resp. zadostiučinění v důsledku jednání subjektu veřejné moci měla uplatňovat nikoliv pouze zásada reparační, ale také zásada sankční.

V českém právu, resp. judikatuře doposud zásadně platí, že při nahrazování škody se výhradně uplatňuje zásada reparační a civilnímu soudu nenáleží škůdce postihovat i sankčně.[9] Když odhlédneme od kontinentálního systému práva k právu anglosaskému, resp. anglickému common law, tak např. v rozhodnutí Sněmovny lordů Rookes v. Barnard byly rozlišeny tři kategorie deliktního jednání, u nichž je možná sankční náhrada škody. První kategorií je vypočítavé jednání osoby za účelem zisku, který dostatečně přesáhne výši případné kompenzace za vzniklou škodu, druhou kategorií je represivní, svévolné či protiústavní jednání úřední osoby a poslední, třetí kategorií je výslovné připuštění sankční náhrady v zákonné úpravě.[10]

Ústavní soud dokonce ve svém nálezu sp. zn. 1586/09 ze dne 6. března 2012 použil termínu zvýšené náhrady škody, a to v souvislosti s první kategorií deliktního jednání.[11] Ústavní soud v tomto svém nálezu potvrdil, že v jistých výjimečných případech lze přiznat částku přesahující újmu žalobce. Ústavní soud dále uvedl, že: *„Nadto existenci pouhé hrozby či přímo uložení značné a citelné sankce lze v uvedených případech do jisté míry vnímat (prizmatem výše popsané preventivně-sankční funkce takových nástrojů) za žádoucí.“*

S tímto názorem se ztotožňuji a dle mého právě uplatňování preventivně-sankční funkce náhrady škody (resp. zvýšené náhrady škody) v případě odpovědnosti subjektů veřejné moci je jednou z možností, jak lépe chránit subjekty, vůči nimž je veřejná moc aplikovaná, před represivním, svévolným či protiústavním jednáním subjektů veřejné moci.

Závěrem lze přímo citovat nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 35/09 ze dne 6. 12. 2011, ve kterém Ústavní soud uvedl: *„Má-li stát být skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů či za jednání, kterým státní orgány nebo orgány veřejné moci přímo zasahují do základních práv jednotlivce.“* Jak je vidno, vývoj odpovědnosti veřejné moci za své jednání k této myšlence pomalu, ale jistě směřuje a postupně odpadávají překážky pro uplatnění náhrady způsobené škody, resp. újmy. Nezbyvá tedy než doufat, že za pár let žádné podobné příspěvky jako je tento a vůbec jakékoliv pochybnosti nad úlohou veřejné moci a jejím naplňováním již nebudou mít své místo a budou zcela bezpředmětné.

Mgr. Lukáš Zárybnický,
advokátní koncipient

e-mail: zarybnickylukas@seznam.cz

[1] Kde je v dalších částech textu uveden pojem škoda, tak se jím myslí dle smyslu textu i nemajetková újma a naopak.

[2] K pojetí nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku viz důvodová zpráva: „Osnova sice vychází nadále z koncepce, že se zásadně hradí majetková újma (škoda), zatímco nemajetková újma jen v případech zvláště dále stanovených, ale případy, kdy poškozenému vznikne právo na náhradu -

resp. odčinění - nemajetkové újmy, jsou pojaty dosti široce.“

[3] Ústavní soud v tomto nálezu dále uvedl, že v případě, že by se jednalo o nárok vzniklý za účinnosti zákona č. [160/2006](#) Sb., resp. za podmínek jeho přechodných ustanovení, tak je třeba posuzovat nárok dle zákona č. [82/1998](#) Sb., nikoliv dle zákona č. 40/1964. K tomuto srovnání nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1191/08.

[4] Ke stejnému závěru o aplikaci Úmluvy došel Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 162/04.

[5] K přechodnému ustanovení zákona č. [160/2006](#) Sb. srovnej VOJTEK, Petr. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, § 39 a VLK, Václav. Otevírá se nový prostor pro odškodňování morální újmy při zásazích státu? Bulletin advokacie, 2010, č. 1-2, str. 50 - 52.

[6] Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 862/10 ze dne 19. 5. 2010 konstatoval, že kritéria uvedená v § 31a zákona č. [82/1998](#) Sb. jsou koncipována demonstrativně.

[7] Ke stanovení výše zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nepřiměřenou délkou řízení srovnej KRMEC, Jiří. K výši zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nepřiměřenou délkou řízení. Právní zpravodaj, 2006, č. 8.

[8] Srovnej VLK, Václav. Otevírá se nový prostor pro odškodňování morální újmy při zásazích státu? Bulletin advokacie, 2010, č. 1-2.

[9] Viz např. Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1746/2008 ze dne 16. 12. 2008: „Zvýšení náhrady škody z důvodu rozdílu v majetkových poměrech poškozeného a škůdce, aby vedle funkce reparační plnila rovněž funkci sankční (např. jako „punitive damages“ v anglosaském právním systému), není podle současné občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu možné.“

[10] JANEČEK, Václav. Sankční náhrada škody. Právník, 2013, č. 10, s. 990 - 993.

[11] K rozlišení termínu zvýšená náhrada škody a sankční náhrada škody srovnej JANEČEK, Václav. Sankční aspekty náhrady škody. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 2013, s. 18 - 19.

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Podmínky pro uložení trestu vyhoštění cizince](#)
- [Zamyšlení nad systémem alternativních trestů: poznámky na pozadí mezinárodní vědecké konference „Rethinking Sentencing: Are We Getting Justice Right?“](#)
- [Správné určení počátku běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon trestu odnětí svobody](#)
- [Rozšiřování státní moci při implementaci acquis EU: český fenomén gold-platingu na příkladu konfiskační směrnice](#)
- [Změna způsobu určování výše peněžité pomoci obětem: Řešení všech dosavadních problémů?](#)
- [Uplatnění adhezního nároku v trestním řízení a správním řízení](#)
- [Novela § 196 trestního zákoníku: racionální korekce, nebo oslabení ochrany dítěte?](#)
- [Vybrané aspekty trestného činu podvodu podle § 209 TrZ ve světle judikatury](#)
- [Zásadní novinky v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2026](#)
- [Kauza Skender Bojku: Putativní nutná obrana optikou ÚS](#)
- [Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob](#)